

- філол. наук. – Красноярськ, 2001. – 180 с.
12. Мальцева Д.Г. Страноведение через фразеологизмы. – М.: Высшая школа, 1991. – 173 с.
 13. Садохин А.П. Этнология: Учеб. словарь: Учеб. пособие для студентов вузов, обучающихся по гуманитар. специальностям. – М.: Гардарики, 2002. – 206 с.
 14. Скворцов Н.Г. Проблемы этничности в социальной антропологии. – СПб.: Изд-во С.-Петерб. ун-та, 1995. – 128 с.
 15. Телия В.Н. Русская фразеология. Семантический, прагматический и лингвокультурологический аспекты. – М.: Школа “Языки русской культуры”, 1996. – 288 с.
 16. Трусов В.П., Филипов А.С. Этнические стереотипы // Этническая психология (этнические процессы и образ жизни людей). Сб. науч. тр. – М.: Ун-т дружбы народов им. П. Лумумбы, 1984. – С. 3–20.
 17. Adrian K. Zur Salzburger Volkskunde // Deutschösterreich. – Weimar, 1927. – S. 310.

Риженко С.С.

Донецкий национальный университет

СЕМНА ОРГАНІЗАЦІЯ КОНЦЕПТУ “ПРОФЕСІЯ” В АНГЛІЙСЬКІЙ ТА УКРАЇНСЬКІЙ МОВАХ

Проблема відображення цілісної картини світу в свідомості людини стала однією з найважливіших проблем когнітивної лінгвістики. Ця картина містить “певний образ світу, який ніколи не є дзеркальним відображенням світу” [9, 60]; вона представляє собою певне бачення та конструювання світу згідно з логікою світорозуміння. Картина світу, яку можна назвати знанням про світ, лежить в основі індивідуальної та суспільної свідомості. Мова ж є спеціальною матеріальною формою, так званою мовною картиною світу, в якій закріплюються і реалізуються ці знання [6, 56].

Основою мовної картини світу є концепт. На сьогоднішній день існує велика кількість визначень цього поняття. На думку Р. М. Фрумкіної, найбільш вдале визначення концепту дає А. Вежбицька, яка розуміє під концептом об’єкт зі світу “Ідеальне”, який має ім’я та відображає культурно-зумовлене уявлення людини про світ “Дійсність” [13, 3]. Концепти як результати мисленнєвої діяльності завжди вербалізуються в мові. Але чи можна зробити повний опис та аналіз будь-якого концепту? Ми вважаємо, що ні, і у цьому повністю погоджуємось із позицією Ю. С. Степанова, який стверджує, що “ми можемо довести свій опис лише до певної межі, за якою лежить деяка духовна реальність, яка не описується, а лише переживається” [12, 13].

Як вже було зазначено вище, концепт є глобальною розумовою одиницею, яку можна дослідити лише крізь призму значень слів, адже слова вербалізують інформаційне наповнення концепту, хоча багато дослідників [1; 7; 8] визнають, що навіть мова нездатна передати повний зміст цього утворення.

Концепт *професія* не є винятком. З одного боку, цей концепт є універсальним, загальнолюдським, адже праця, складовою частиною якої є професії як різновиди цієї діяльності є невід’ємною частиною людського буття. Цей концепт є загальнонаціональним, адже в кожній країні існує певне розуміння того, що таке професія, яку роль вона відіграє в житті та розвитку суспільства. З іншого боку, концепт *професія* є індивідуальним, адже кожна людина має своє відношення та емоційне ставлення до цього феномену. І наше завдання полягає саме в розкритті всіх граней цього концепту.

Об’єктом дослідження є концепт *професія* в англійській та українській мовах.

Предметом вивчення виступає семне наповнення концепту *професія* в англійській та українській мовах.

Мета цієї статті полягає у виявленні загальних та відмінних компонентів у значенні лексеми *професія* в англійській та українській мовах.

Поставлена мета досягається вирішенням таких основних **завдань**:

- провести компонентний аналіз словникової дефініції лексеми *професія* в тлумачних та енциклопедичних словниках англійської та української мов;

- визначити загальні та відмінні компоненти у значенні лексеми *професія* в англійській та українській мовах.

Аналіз будь-якого концепту починається з аналізу його імені. У нашому дослідженні таким є лексема *професія*, словникова дефініція якої є такою:

Англійська мова:

Profession – *a job that needs a high level of education and training* [15, 1037] – *робота, яка потребує високого рівня освіти та підготовки.*

Profession – *a vocation, a calling, esp. one requiring advanced knowledge or training in some branch of learning or science, spec. law, theology, or medicine; gen. any occupation* [16, 2368] – *покликання, діяльність, особливо та, що потребує поглиблених знань або підготовки в деякій галузі освіти або науки, спец. юриспруденція, теологія або медицина; загал. будь-який рід занять.*

Profession – *paid occupation, esp. one that requires advanced education and training, e.g. architecture, law or medicine* [17, 716] – *рід занять, який оплачується, особливо той, що потребує поглиблених знань або підготовки, напр. архітектура, юриспруденція або медицина.*

Profession – *a form of employment, especially one that is possible only for an educated person and after training (such as law, medicine or teaching) and that is respected in society as honourable* [14, 826] – *рід занять, особливо той, що є можливим лише для освіченої людини та після навчання (такий як юриспруденція, медицина або викладання) та той, що визнається в суспільстві як гідний уваги.*

В українській мові, на жаль, немає такої кількості сучасних тлумачних словників. А дефініції, які є в наявності, взагалі не відрізняються.

Українська мова:

Професія – рід занять, трудової діяльності, що вимагає певних знань і навичок та є для кого-небудь джерелом існування [10, 332], [2, 995].

Як можна побачити з поданих вище дефініцій, тлумачення слова *професія* в англійській мові подається шляхом посилання на такі слова, як: *job, vocation, calling, occupation, employment*, у визначенні українською мовою ключовим є слово *заняття, трудова діяльність*.

Якщо одне слово тлумачиться за допомогою декількох інших, можна дійти висновку, що ці слова є синонімами, тобто близькими за значенням словами. Але, щоб з'ясувати, чи є ці слова взаємозамінними, було проведено аналіз семантичних структур даних лексем в англійській мові на підставі компонентного аналізу.

Під час аналізу ми зіткнулися зі складністю, яка полягає в тому, що в англійській мові майже у всіх випадках одне слово тлумачиться через інше. Пор., наприклад: *vocation – a career, an occupation, a trade, a profession* [17, 3595]; *occupation – a job, a business, a profession* [17, 1973]. Але, незважаючи на те, що значення даних лексем інколи перетинаються, кожна з них має свій, додатковий компонент, який відрізняє її від інших синонімів.

**Компонентна структура лексем на позначення концепту
професія в англійській мові**

	work	position/post	regular payment	liking/aptitude
job	+	+	+	-
vocation	+	-	-	+
calling	+	-	-	+
occupation	+	-	+	-
employment	+	-	+	-

Архісемою всіх аналізованих лексем в обох мовах є *work/робота/трудова діяльність*. Слід зазначити, що у цьому дослідженні нами не розглядається діяльність як узагальнене поняття різноманітних форм людської активності, яке “представляє собою, зрештою, перетворення одних об’єктів на інші, трансформацію їхніх властивостей або ознак” [5, 77]. Ми розглядаємо діяльність лише як певні дії людини, які вона виконує протягом певного часу і результатом яких є виконання певного обсягу завдань.

Інші виділені нами семи не є загальними, хоча вони є дуже важливими для розкриття інформаційного наповнення концепту *професія*. Компонент *position* (посада) присутній лише в одній лексемі – *job*. Цей компонент тісно пов’язаний з компонентом *work*, адже будь-яка посада передбачає виконання певних обов’язків та певних завдань, вона є місцем їхнього виконання, тобто можна сказати, що діяльність включає в себе й посаду. В українській мові цей компонент відсутній.

Наступним семним компонентом є *groshі* (англ.м.: *payment* (платня); укр.м.: *джерело існування*). Цей компонент присутній в обох мовах, але, якщо проаналізувати наявність цього компонента в усіх денотативних значеннях аналізованих слів в англійській мові, можна побачити, що в 2-х словах: *vocation* та *calling* він відсутній, але саме ці слова мають додатковий компонент, якого не мають інші – *liking/aptitude* (уподобання/здібності). Будь-яка діяльність містить в собі мету, засіб, результат і сам процес [11, 381]. Займаючись трудовою діяльністю, людина має на меті отримання винагороди: чи то матеріальної, чи то моральної. Матеріальною нагородою праці в сучасному світі можна вважати, насамперед, гроші; моральною – задоволення, яке людина отримує під час роботи, або отримавши якісь результати. Уподобання людини та можливість реалізувати свої здібності теж складають велику частку цього задоволення. Отже, можна зробити висновок, що ці компоненти є мовними реалізаціями мікроконцепту *винагорода*.

У кожній дефініції лексеми *професія* в англійській мові імпліцитно присутня сема *знання*, яка вербалізується в контекстуально синонімічних словах: *education* та *training*. В українській мові цей компонент представлено експліцитно – лексемами “знання” та “навички”. З одного боку, їх можна протиставити як теоретичну та практичну підготовку, але, з іншого боку, і освіта, і тренування/практична підготовка є джерелом отримання знань та навичок. Виконанню будь-якого завдання передують хоча б мінімальний інструктаж щодо його виконання. Звичайно, вимоги до обсягу знань та необхідна кількість тренувальних занять збільшуються відповідно до складності завдання та рівня відповідальності у тій чи іншій професії. Судячи з визначень досліджуваної лексеми у тлумачних словниках англійської мови, концепт *професія* в англійській мові перш за все асоціюється з професією вчителя, лікаря та юриста. Саме ці професії потребують високого рівня теоретичних знань та практичних навичок. Отримання диплому вимагає складання іспитів. Для людей, які займаються цими видами діяльності, в суспільстві ставляться з повагою та пошаною. Зафіксовані в словниках слова *high* (*високий*), *advanced* (*просунутий, вище*

звичайного), *respect* (поважати), *honourable* (гідний поваги) знаходяться на оцінній шкалі [3] з позначкою “+”. Отже, в дефініції міститься і оцінний компонент з позитивною маркованістю.

У словникових дефініціях лексеми *професія* в українській мові оцінного компонента не зафіксовано, як і немає посилань на ту чи іншу професію.

Семна організація концепту *професія* в англійській та українській мовах дозволяє зробити висновок про те, що досліджувані лексеми на його позначення є маркерами кількох мікроконцептів: експліцитного *діяльність* та імпліцитного *знання*. Також загальним для обох мов є мікроконцепт *винагорода*, який включає “матеріальний” компонент *гроші* та відсутній в українській мові “моральний” компонент *задоволення*. Оцінка є додатковим компонентом, який представлено лише в англійській мові.

Дослідження концепту *професія* з погляду семного аналізу в англійській та українській мовах може стати основою для подальшого концептуального аналізу, який О. С. Кубрякова визначає як “пошук тих загальних концептів, які підведені під один знак та визначають буття знаку як відомої когнітивної структури” [4, 85].

Використана література:

1. *Болдырев Н.Н.* Когнитивная семантика: Курс лекций по английской филологии. – Тамбов : Изд-во Тамб. ун-та, 2000. – 123 с.
2. Великий тлумачний словник сучасної української мови / Уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. – К.; Ірпінь: ВТФ “Перун”, 2001. – 1440 с.
3. *Космеда Т.А.* Аксиологічні аспекти прагмалінгвістики: формування і розвиток категорії оцінки. – Львів: Вид-во Львів. націон. ун-ту, 2000.– 350 с.
4. *Кубрякова Е.С.* Обеспечение речевой деятельности и проблемы внутреннего лексикона // Человеческий фактор в языке: язык и порождение речи. – М.: Наука, 1991. – С. 82-140.
5. *Кубрякова Е.С.* Части речи с когнитивной точки зрения. – М: Ин-т языкознания РАН, 1997. – 330 с.
6. *Маслова В.А.* Когнитивная лингвистика: Учебное пособие – Мн.: ТетраСистемс, 2004. – 256 с.
7. *Попова З.Д., Стернин И.А.* Понятие “концепт” в лингвистических исследованиях. – Воронеж: Воронежский ГУ, 2000. – 30 с.
8. *Селіванова О.О.* Актуальні напрями сучасної лінгвістики. – К.: Фітоцентр, 1999. – 147 с.
9. *Серебренников Б.А.* О материалистическом подходе к явлениям языка. – М., 1983.
10. Словник української мови: В 11 т.– Київ: Наукова думка, 1970– 1980. – Т.8.
11. Советский энциклопедический словарь. – М.: Советская энциклопедия, 1982.
12. Степанов Ю.С. Константы. Словарь русской культуры: Опыт исследования. – М.: Языки русской культуры, 1997. – 824 с.
13. *Фрумкина Р.М.* Концептуальный анализ с точки зрения лингвиста и психолога // Научно-техническая информация. – Сер.2. Информационные процессы и системы. – 1992. – № 3. – С. 1-8.
14. Longman Dictionary of Contemporary English. – New ed. – Longman, 1991. – 1229 p.
15. Longman Dictionary of Contemporary English/ Director Della Summers. – New ed. – Longman, 2003. – 1950 p.
16. Oxford Advanced Learner’s Encyclopedic Dictionary. – Oxford: Oxford University Press, 1994. – 1081 p.
17. The New Shorter Oxford English Dictionary/ Edited by Lesley Brown. – V.2. – Oxford: Clarendon Press, 1993. – 3801 p.